

PROCESY MOTYWACYJNE W KONCEPCJI A.H. MASLOWA
A POJĘCIE BEZPIECZEŃSTWA

WOJCIECH CZAJKOWSKI

Abstract

The main objective of this paper is to present two distinct forms of motivational processes described in the concept A.H. Maslow in relation to security issues. This concept is usually invoked in connection with the Maslow's hierarchical model of needs. The main intention of presented work refers to differentiate two categories of motivation. In the first, motivation organized by complementing the lack of essential goods (basic needs). In the second, motivation organized by process of development (meta-needs). This issue is significantly associated with experiencing the dilemma defense – development dilemma. Identifying this problem by subject is usually evolving individual's potential entity.

Keywords: needs as a lack complementing, needs as a self-actualization, safety needs and development

Abstrakt

Zasadniczym celem opracowania jest przedstawienie dwu odrębnych postaci procesów motywacyjnych funkcjonujących w koncepcji A.H. Maslowa w nawiązaniu do problematyki bezpieczeństwa. Wskazana koncepcja jest zwykle przywoływana w związku z hierarchicznym modelem potrzeb opracowanym przez Maslowa. Zasadnicza intencja autora artykułu dotyczy konieczności odróżniania motywacji regulowanej w kategoriach uzupełniania braku (potrzeby podstawowe) od motywacji regulowanej poprzez mechanizm procesualnie rozumianego zaspakajania potrzeb wyższych. Kwestia ta jest istotnie powiązana z doświadczaniem przez jednostkę dylematu obrona – rozwój. Identyfikowanie i podejmowanie tego problemu przez jednostkę ma zwykle charakter rozwojowy, służy realizowaniu indywidualnego potencjału podmiotu.

Słowa kluczowe: potrzeby jako zaspakajanie braku, potrzeby jako samorealizacja, dylemat obrona-rozwoj, potrzeba bezpieczeństwa a rozwój

W charakterystyce rozwój współczesnej myśli psychologicznej stwierdzano zwykle występowanie trzech głównych nurtów w postaci behawioryzmu, koncepcji psychodynamicznej i koncepcji poznawczej. W przypadku tej trzeciej koncepcji nazywanej niekiedy trzecią psychologią (poza behawioryzmem i podejściem psychodynamicznym) żywiono nadzieje, że pozwoli ona na przewyciężenie trudności występujących w obydwu nurtach. Zwykle przy dokonywaniu oceny różnych teorii naukowych stosuje się różnorodne kryteria, za najważniejsze uznając generowanie badań. Jednakże z powodu różnorodności prowadzonych badań i złożonością relacji zachodzących

między teorią i badaniami zdecydowanie utrudnia dokonywanie precyzyjnej oceny¹. Jednocześnie należy stwierdzić, że sformułowane teorie, różniąc się istotnie stopniem ogólności, nie pozwalają na skonstruowanie syntezy obejmującej swoim zakresem wszystkiego, co istotnie opisuje działania człowieka. Stąd też w rozwoju psychologii w latach 60-ych XX wieku zainicjowano badania i interpretacje skoncentrowane na problematyce rozwoju indywidualnych możliwości jednostki spostrzeganych z perspektywy doświadczenia podmiotu. W ramach tego nurtu nazywanego nurtem psychologii humanistycznej zakładano, że człowiek ma naturalną tendencję do samourzeczywistnienia tkwiących w nim możliwości. Interpretacja taka intensywnie była rozwijana przez A.H. Masłowa i często jest wykorzystywana i interpretowana w wersjach zbyt uproszczonych, o ile nie błędnych.

W ramach opisywanego nurtu charakterystyczne było proponowanie nowego paradygmatu nauki wzbogacanego poprzez tzw. taoistyczną obiektywność², skoncentrowanie się na wartościach i podejmowanie problemów granicznych. Przedstawiciele tego nurtu akcentowali podejście syntetyzujące i holistyczne stanowiące istotne odejście od szkół behawioryzmu i psychoanalizy. Niekiedy nazywa się takie stanowisko holistyczno-dynamicznym punktem widzenia³. Równie istotne było podkreślanie potrzeby procesualnego i dynamicznego podejścia w opisie i wyjaśnianiu zjawisk. W przeciwieństwie do szkoły psychodynamicznej psychologów o orientacji humanistycznej byli zainteresowani świadomością jednostki, jej zdrowym funkcjonowaniem, mechanizmami samopoznania i rozwijaniem własnych możliwości. Autorzy wywodzący się z tej szkoły podkreślali także wzajemny związek i sprzężenie zwrotne pomiędzy społeczeństwem i jednostką zwracając uwagę na współzależność zmian zachodzących w obydwu elementach.

Masłowa w swoich badaniach i interpretacjach opierał się na opisie i wyjaśnianiu funkcjonowania osób zdrowych i twórczych wyrażając swoje negatywne stanowisko wobec badań prowadzonych w psychologii przedstawiających pesymistyczną, negatywną i ograniczoną koncepcję człowieka. W interpretacjach antropologicznych Masłowa dążył do wskazania natury człowieka i jego miejsca w porządku istnienia oraz sensu istnienia człowieka i doświadczania przez niego nadziei. W warstwie psychologicznej autor ten odwoływał się do wyników badań empirycznych skoncentrowanych na tzw. doborowych przedstawicielach gatunku ludzkiego precyzyjnie doborowych i dających dowody intensywnej samorealizacji. W wyróżnionej przez siebie grupie umieścił znakomitości w postaci Lincolna, Jeffersona, Whitmana, Thoreau, Bethovena, Eleonor Roosevelt i Einsteina⁴. Wskazane określenie doborowych przedstawicieli gatunku ludzkiego niekiedy stanowi podstawę do krytycznego oglądu tej interpretacji i podejrzewania Masłowa o pozytywne nastawienie wobec postaw faszystowskich.

Masłowa zakładał, podobnie jak Dilthey, że człowiek jest bytem charakteryzującym się dążeniami rozwojowymi i uzyskującym rysy niepowtarzalności. Innym ważkim rysem filozofii człowieka Masłowa jest założenie o biologicznie uwarunkowanych możliwościach wrodzonych stanowiących rdzeń natury ludzkiej. Świat społeczny i warunki kulturowe mogą mieć wobec nich tylko znaczenie uzupełniające w postaci hamowania lub sprzyjania rozwojowi. Tendencje rozwojowe w postaci realizacji swoich możliwości przez człowieka stanowią więc w koncepcji Masłowa istotę naturalistycznego rozumienia istoty ludzkiej.

W koncepcji tej istotne jest także zwracanie uwagi na współwystępowanie sił rozwoju i wzrostu z siłami regresu i obrony. Siły regresu i obrony aktywizują się szczególnie w sytuacji niezaspokojenia potrzeby bezpieczeństwa stanowiącej według Masłowa jedną z zasadniczych potrzeb z grupy potrzeb podstawowych. Potrzeby podstawowe jako wcześniejsze ontogenetycznie mają

¹ Por. C.S. Hall, G. Lindzey, (1994). *Teorie osobowości*. Warszawa: PWN.

² Por. J. Maciuszek, (1992). *Człowiek i problemy wychowania w koncepcji Abrahama Masłowa*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, zeszyt 141, 9-24.

³ C.S. Hall, G. Lindzey (1994). *Teorie...* op.cit. s. 253.

⁴ Por. C.S. Hall, G. Lindzey, *Teorie...* op.cit., s. 254.

kluczowe znaczenie dla funkcjonowania człowieka. Siła motywacyjna potrzeb jest negatywnie skorelowana z ich miejscem w hierarchicznie zorganizowanej strukturze potrzeb. Potrzeby z grupy potrzeb wyższych dostarczają więcej subiektywnego zadowolenia. Potrzeby niższe bardziej intensywnie domagają się zaspokojenia i mają bardziej podstawowe znaczenie dla utrzymania się jednostki przy życiu. Potrzeby w koncepcji Maslowa są uporządkowane według kolejności pojawiania się w rozwoju ontogenetycznym. Stąd też zwykle przedstawia się je w następującej kolejności: potrzeby fizjologiczne, potrzeba bezpieczeństwa, potrzeba przynależności i miłości, potrzeba szacunku wobec siebie i uznania płynącego od innych, potrzeba wiedzy i rozumienia, potrzeby estetyczne i potrzeba samorealizacji.

Zasadnicza różnica zachodząca w mechanizmie motywacyjnym działania potrzeb podstawowych i potrzeb wyższych sprowadza się do konstatacji, że potrzeby podstawowe są potrzebami wynikającymi z braku, natomiast potrzeby wyższe są potrzebami rozwoju. Zaspokojenie potrzeby wynikającej z braku zamyka mechanizm motywacyjny, potrzeba została zaspokojona i przestaje być obecna w systemie motywacji jednostki do chwili pojawienia się kolejnego braku. Z kolei zaspokajanie potrzeb wyższych ma charakter procesualny i dynamiczny nie znajdując punktu, w którym można by mówić o jej zaspokojeniu.

Wskazana konstrukcja mechanizmów motywacyjnych jednostki jest też powiązana z identyfikowaniem przez Maslowa i innych przedstawicieli psychologii humanistycznej dylematu obrona – rozwój. W procesie rozwoju dziecka typowe jest doświadczanie konfliktu pomiędzy bezpieczeństwem i rozwojem. Bezpieczeństwo tworzy kontekst braku zagrożenia, względnego spokoju i komfortu często utożsamianego z postawą defensywną. Rozwój wiąże się z gotowością do podejmowania ryzyka, dążeniem do wolności, niezależności i samostanowienia. Interpretacja taka odsyła także do dalszych dylematów, których istnienie i wpływ motywacyjny może być znaczący. Są one następujące:

- bezpieczeństwo – zagrożenie,
- bezpieczeństwo – wolność,
- bezpieczeństwo – rozwój,
- bezpieczeństwo – potrzeba stymulacji,
- bezpieczeństwo – poczucie kontroli [eliminowanie zagrożeń],
- bezpieczeństwo – intensywność działania⁵.

Wskazane konstatacje stanowią znakomity punkt wyjścia do podejmowania problematyki bezpieczeństwa w kategoriach psychologicznych i antropologicznych. Ułatwiają także zrozumienie na czym polega przeciwstawienie pojęć zagrożenia i bezpieczeństwa. Prowadzić może także do wyeksponowania punktu widzenia Maslowa, który podkreśla rangę wewnętrznej, indywidualnej natury jednostki i naturalistyczny system wartości. Konsekwencją takiego rozumienia rozwoju jednostki jest przekonanie o tym, że jednostka dokonuje odkrywania wartości w obszarze swojej indywidualnej natury. Stąd też nie powinny być one narzucane z zewnątrz poprzez jakiegokolwiek działania sprowadzające się do wpływu społecznego i powiązane z propagowaniem jakichkolwiek ideałów przekazywanych w procesie wychowania, „kształtowania pożądanych wzorów zachowania” czy też propagandy.

Wskazaną interpretację powiązać należy ze sposobem rozumienia pojęcia wpływu społecznego. Wpływ ten może być pojmowany jako konstruktywny, gdy pozostawia się partnerowi w relacji dokonanie wyboru tego, co będzie dla niego najlepsze. W naturalistycznej koncepcji natury ludzkiej zakłada się, że podmiot jest do tego zdolny w związku z taką właśnie konstrukcją jego bytu

⁵ Por. W. Czajkowski, *Normatywne warunki nawiązania kontaktu w relacjach społecznych a poczucie bezpieczeństwa*, Międzynarodowa Konferencja Naukowa Security Forum Katowice, 06.11.2014, Katowice.

jako człowieka. Z kolei przy interpretacji wpływu społecznego, który nie pozostawia partnerowi swobody w dokonywaniu takiego wyboru zidentyfikować należy jej niekonstruktywną postać często przybierającą formę manipulowania. Przy czym definiujemy manipulowanie jako wpływ społeczny, w ramach którego manipulujący (agresor) jest świadomy swoich nieuprawnionych zachowań, a poddany manipulacji (ofiara) nie zdaje sobie z tego sprawy.

Przywołanie dwojakiej kategoryzacji potrzeb proponowanej przez Masłowa w swojej koncepcji opisującej i wyjaśniającej potencjał rozwojowy człowieka okazuje się być użyteczne w interpretacjach prowadzonych w obszarze nauk o bezpieczeństwie. Wskazanie dylematu obrona – rozwój ma charakter ponadczasowy i dotyczy funkcjonowania ludzi żyjących w różnorodnych warunkach geograficznych, społecznych i kulturowych. Wynika to głównie z istoty koncepcji Masłowa mającej charakter naturalistyczny, z czego należy wywodzić, że doświadczanie tego dylematu jest stanem naturalnym wynikającym z istoty bycia człowiekiem. Przewyciężanie tego konfliktu jest uwarunkowane różnorodnymi czynnikami mającymi charakter zewnętrzny wobec podmiotu i dotyczącymi takich zmiennych jak na przykład warunki kulturowe i kontekst relacji społecznych.

Identyfikowanie i podejmowanie tego problemu przez jednostkę ma zwykle charakter rozwojowy, służy realizowaniu indywidualnego potencjału podmiotu. Może także prowadzić do zidentyfikowania i ujawnienia wartości bądź przekonań normatywnych ukierunkowujących sposoby rozstrzygnięcia wskazanego dylematu.

Bibliografia

1. Czajkowski, W., *Pojęcie rozwoju* [w:] *Podstawy psychologii. Podręcznik dla studentów kierunków nauczycielskich*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2004, 33-35.
2. Czajkowski, W., *Współczesna myśl psychologiczna* [w:] *Podstawy psychologii. Podręcznik dla studentów kierunków nauczycielskich*. Wydawnictwo Naukowe Akademii Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 2004, 13-32.
3. Czajkowski W., *Normatywne warunki nawiązania kontaktu w relacjach społecznych a poczucie bezpieczeństwa*. Międzynarodowa Konferencja Naukowa Security Forum Katowice, 06.11.2014, Katowice.
4. Hall, C.S., Lindzey, G., *Teorie osobowości*, PWN, Warszawa 1994.
5. Maciuszek, J., *Człowiek i problemy wychowania w koncepcji Abrahama Masłowa*, „Rocznik Naukowo-Dydaktyczny WSP w Krakowie”, 1992, zeszyt 141, 9-24.